

Undersökning visar: Stora regionala orättvisor när det gäller hjälpmedel

Besöksavgifter, utprovningsavgifter, avgifter för så kallade enkla hjälpmedel, avgifter på förbrukningsartiklar, hyres- eller leasingavgifter. Uppfinningsrikedomen är stor när allt fler landsting och kommuner börjar ta betalt för hjälpmedel till funktionshindrade. Och nu ifrågasätter rörelsehinderförbunden om avgifterna överhuvudtaget är lagliga.

Det framgår av en ny utredning som rörelsehinderförbunden (DHR, NHR, Reumatikerförbundet, RBU och RTP) har gjort om hjälpmedelssituationen i sju landstingsområden eller motsvarande. De regionala skillnaderna är stora, inte bara mellan olika landsting utan också mellan kommuner inom samma landsting. Avgifter, sortiment, service, bostadsanpassning, information och bemötande beror i hög grad på var man bor.

– Man får ett intryck av att huvudmännen på flera håll tänjer på lagarnas intentioner. Vi ifrågasätter om det finns laglig grund att ta ut avgifter för hjälpmedel eller att hjälpmedelsförteckningar kan ha så olika innehåll i olika delar av landet, säger Håkan Jarmar, som har lett utredningen.

Sämre med ädel

Utredningen visar hjälpmedelssituationen har försämrats sedan

ädelreformen genomfördes i början av 1990-talet. Många landsting har delat upp och decentraliserat ansvaret för hjälpmedel och följden har blivit en splittrad organisation, svår att överblicka och där ingen tar ansvar för helheten. Det är svårt för brukarna att veta vad som gäller.

Ett exempel är skillnaderna i hur landsting/region och kommuner sätter avgifter för hjälpmedel. Bilden är förvirrande och brukarna är osäkra på vilka regler som gäller. Grundförutsättningen enligt hälso- och sjukvårdslagen är att ingen människa ska behöva ha merkostnader på grund av sitt funktionshinder men trots detta växer floran av olika avgifter. Av de områden som ingår i utredningen är det bara Stockholms läns landsting som har ett speciellt högkostnads-skydd för hjälpmedel.

Ojämlikt

Så kallade enkla hjälpmedel har tagits bort ur sortimentet och avgiftsbelagts i många områden. Att ta bort enkla hjälpmedel från sortimentet betecknas som högst ojämligt eftersom flera grupper funktionshindrade, bland annat reumatiker, är helt beroende av dessa för sin dagliga livsföring. Enligt utredningen är detta ett bra exempel på vikten av behovsstyrd hjälpmedelsförteckning.

Utredarna varnar också för att när enkla hjälpmedel tas bort ur en hjälpmedelsförteckning, finns det en

ny grupp hjälpmedel som kan klassas som enkla och därmed hamnar i farozonen för att avgiftsbeläggas nästa gång.

Ökad kompetens

För att undanröja de regionala skillnaderna vill utredarna att avgifterna på hjälpmedel slopas och att varje landstingsområde inrättar en samlad organisation för all hjälpmedelsverksamhet. Andra viktiga krav är ökad kompetens i bemötande och handikappkunskap hos personal som arbetar med hjälpmedel, bättre information och ett hjälpmedels-sortiment som styrs av brukarnas behov.

Bostadsanpassningen utreds

Många har tagit upp problemen med bostadsanpassningen. De känner sig utlämnade åt en byråkrati som de inte kan hantera. Flera tjänstemän är inblandade med olika och ibland begränsade kunskaper om vad ett funktionshinder innebär.

Risken är stor att beslut om anpassning avgörs mer från ett snävt ekonomiskt perspektiv än från handikappperspektivet. Rörelsehinderförbunden har därför beslutat att göra en särskild studie av hur bostadsanpassningen fungerar.

Lotta Tillström

Liliane Nordgren-Lelièvre

Adda Larsson

Det **Liliane** får gratis får **Adda** betala för

Griptången som Adda Larsson behöver i köket kostar 145 kronor. Den greppvänliga saxen kostar 130 kronor. Hårborsten med långt skaft går på 200 kronor. Liliane Nordgren-Lelièvre betalar ingenting för samma hjälpmedel. Skillnaden beror på att de bor i olika landsting, bara några mil från varandra.

Adda Larsson har haft ledgångsreumatism i snart 40 år. Specialbestick, plocktång, strumppådragare och knappknäppare är bara några exempel på hjälpmedel som hon behöver för att klara alla dagliga sysslor. De flesta är så kallade småhjälpmedel, enkla vardagsredskap som förr var avgiftsfria, men som numera är en dryg utgift ovanpå alla andra merutgifter som hon har för sin sjukdom. Sammanlagt använder hon ett 20-tal olika

småhjälpmedel, produkter som tillsammans har kostat henne drygt 4 000 kronor.

Förbrukningsartiklar

– Det är svårt att få politikerna att förstå att det här är förbrukningsvaror. Många tycks tro att hjälpmedel är något man bara köper en gång, men så är det inte. Just nu är min strumppådragare sönder. En ny kostar 350 kronor, säger Adda som bor i Lund.

Högekostnadsskydd för hjälpmedel står högt på Adda Larssons önskelista, men först och främst vill hon ha tillbaka möjligheten att kunna prova ut rätt produkt, innan hon köper.

Region Skåne har en av sina hjälpmedelscentraler i Lund. Dit kunde Adda gå tidigare, men för drygt ett år sedan togs alla småhjälpmedel bort från sortimentet. Nu finns där bara elrullstolar, sängar och andra

större saker. Adda är hänvisad till att beställa sina hjälpmedel ur en katalog.

– Det är ett problem att inte kunna få professionell hjälp med utprovningen. Modeller ändras och det som passar en annan kanske inte passar mig. Förr fick jag hjälp av en arbetsterapeut att prova ut det som passade mig bäst och jag kunde ta hem olika modeller och prova i lugn och ro. Nu har jag inte den möjligheten. Jag kan inte ens byta om jag råkar köpa fel, och det har hänt.

Olika principer

Adda Larsson är aktiv i hjälpmedelsgruppen i reumatikerdistriktet i Skåne och konstaterar att skillnaderna beror på att kommunerna har olika principer för avgifter.

– I någon kommun kan man få ett hjälpmedel gratis, sedan får man själv köpa, om man vill ha fler, eller om

något går sönder. Och i Kristianstad har politikerna sagt att kostnaden för småhjälpmedel är liten när man ser på hela hjälpmedelsbudgeten så det rör de inte på.

Distriktets hjälpmedelsgrupp hade nyligen ett möte med arbetsterapeuter från olika delar av regionen, som lovade att ta fram en sortimentslåda med de vanligaste produkterna.

– Då kan man åtminstone titta och prova. Det är bra, men tyvärr får vi inte vara med och ha synpunkter på innehållet, säger Adda Larsson.

I grannlandet Blekinge bor Liliane Nordgren-Lelièvre. Också hon behöver flera hjälpmedel för att kompensera svag handstyrka och att fingrarna lätt viker sig. Liliane har artros och fibromyalgi.

Gratis hjälpmedel

För ett år sedan var hon hos handterapeuten på Karlshamns lasarett och fick en ergonomisk kniv, sax, plocktång, krangrepp, dörrlåsöppnare, bokstöd, kam och hårborste med förlängningsskaft. I sjukhusets träningskök kunde hon i lugn och ro prova sig fram till vilka modeller som passade henne bäst. Både utprovning och hjälpmedel var gratis.

Till skillnad mot region Skåne, som har lagt över ansvaret för småhjälpmedel på kommunerna, har landstinget i Blekinge valt att behålla ett bassortiment med avgiftsfria småhjälpmedel. Villkoret är förstås att de förskrivs av arbetsterapeut eller annan behörig förskrivare.

Gemensam central

En gemensam hjälpmedelscentral sköter inköpen för hela landstinget och samma regler gäller oavsett var i länet man bor. På landstingets hemsida är det också lätt att hitta information om vad som gäller.

– Vissa neddragningar har gjorts här också och visst köper jag en del produkter själv. Men det är jättebra att det finns det ett basutbud som är avgiftsfritt och att man får hjälp att prova ut även småhjälpmedel. Jag går för närvarande hos en terapeut och skall snart på handrond. Då ska jag be att få en duschhållare för jag kan inte lyfta och använda min högra arm, berättar hon.

– Men väntetiderna kunde vara kortare. Jag har inte drabbats själv, men jag vet medlemmar som har fått vänta länge på vissa hjälpmedel, som bandage och ortoser, säger Liliane, som är ordförande i reumatikerdistriktet i Blekinge.

Text Lotta Tillström

Mest kritik i storstäderna

De som bor i storstäder som Stockholm och Malmö har mest kritik medan de på mindre orter är mer nöjda. I storstadsområdena har man mindre kontakt med förskrivarna och upplever att informationen om hjälpmedel är sämre och möjligheter till hembesök mer begränsade. Mest nöjda är hallänningarna.

I Halland inrättade landstinget och de sex kommunerna en gemensam nämnd för hjälpmedel 2001. Samma regler gäller för alla och det finns inga oklarheter mellan kommun och landsting som begränsar möjligheterna att få hjälpmedel. Landstingets policy är att vara restriktivt med avgifter och hyror på hjälpmedel. Administrativa kostnader gör att man inte anser sig vinna särskilt mycket det.

Hjälpmedelsutredningen bygger på 612 enkäter med personer i åldrarna 20-65 år. Dessutom har 41 intervjuer gjorts med barn och ungdomar och deras familjer och 28 intervjuer med personer äldre än 65 år. Samtliga har haft ett hjälpmedelsbehov av minst en rullstol eller rollator och ytterligare tre tekniska hjälpmedel. De geografiska områden som kartlagts är Stockholms södra sjukvårdsområde, Malmö stad, Helsingborg med omgivande kommuner, Gotlands kommun samt landstingen i Uppsala, Halland och Jämtland.

Yrkesverksamma är i högre grad än äldre kritiska till förskrivarnas kompetens och bristande förståelse för deras situation. De efterlyser bland annat bättre möjligheter att prova olika hjälpmedel i den rätta miljön. Speciellt de yngre yrkesverksamma upplever många begränsande regler kring hjälpmedel.

Barnen i kläm

De yngsta barnen och deras familjer är som regel nöjda, men ju äldre barnen blir desto mer kritik har de mot habiliterings- och hjälpmedelsverksamheten.

Barn har särskilt stort behov av hjälpmedel för lek och fysisk aktivitet, som är viktig för deras utveckling. Men sådana hjälpmedel klassas ofta som fritidshjälpmedel och skrivs ut mycket restriktivt. Inte något av de undersökta geografiska områdena tillhandahåller fritidshjälpmedel. Risken är stor att funktionshindrade måste avstå från aktiviteter som är självklara för icke funktionshindrade och att barn med funktionshinder inte kan delta i det obligatoriska skolämnet gymnastik och idrott.

Bristande förståelse

Vuxna med mera komplicerade hjälpmedelsbehov kritiserar främst bristande förståelse för sin situation och så många som var fjärde är missnöjd med sin hjälpmedelsituation. Speciellt utsatt är den yngsta vuxengruppen med stora funktionshinder och som tidigare har tillhört barnhabiliteringen. På vuxenhabiliteringen möts de av personal som till största delen arbetar med äldre människor som har ett annat behov av hjälpmedel.

Personer med utländsk härkomst har ofta har svårare att få kontakt med sin förskrivare och upplever att denne inte har förståelse för deras levnadssituation.

Kvinnor upplever i högre grad än män att de har fått tillräcklig anpassning av bostäder och arbetsplatser, medan männen oftare kritiserar bristande samarbete och otillräcklig kompetens bland förskrivarna. En tydlig skillnad är också att männen i högre grad har lyckats få bilanpassning.

Text Lotta Tillström